

ЮРИДИЧНА КОМПАРАТИВІСТИКА В МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Фальковський Андрій Олександрович,

orcid.org/0000-0002-2762-1021

кандидат юридичних наук, доцент,

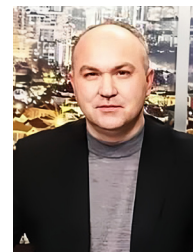
доцент кафедри публічної служби та права

Інституту публічної служби та управління

Національного університету «Одеська політехніка»,

докторант кафедри адміністративного та господарського права

Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова

У статті досліджено юридичну компаративістику як методологічний фундамент дослідження адміністративно-правової охорони культурної спадщини з чітко окресленою метою – з'ясувати її евристичний потенціал для впорядкування понять, формування процедур адаптації зарубіжних рішень до права України та ін. Показано, що предметом розгляду є не лише зіставлення норм, а насамперед логіка дослідження: від уніфікації категоріального апарату до операціоналізації критеріїв результативності та побудови алгоритмів перенесення моделей регулювання. У статті простежено, як порівняльний підхід дозволяє виявити структурні закономірності еволюції інститутів охорони спадщини і зрозуміти, які конфігурації повноважень держави, суспільства та громад забезпечують найкращу взаємодію в цій сфері, що прямо пов'язано із заявленою метою дослідження.

Деталізовано, що дослідження охоплює три взаємопов'язані площини. По-перше, концептуальну, де впорядковуються ключові дефініції та задається спільна дослідницька мова для коректного зіставлення режимів (зокрема в частині історичних ареалів та пов'язаних з ними процедур) – як передумова уникнення помилкових еквівалентів при запозиченнях. По-друге, інструментальну, де зібрано і структуровано набір релевантних змінних: розподіл повноважень між центральним і місцевим рівнями, дозвольні ланцюги, стандарти незалежної експертизи, публічні консультації, судовий контроль і передбачуваність рішень; тут же обґрунтовано показники результативності – від «щільності» процедур до «якісних» маркерів, таких як роль експертизи й стандарти участі. По-третє, аксіологічну, де випрацьовується баланс між правовою визначеністю, пропорційністю та участю спільнот, що забезпечує узгодженість імпортованих механізмів із національними засадами та підвищує керованість правозастосування у складних режимах використання територій і об'єктів.

Окремий блок дослідження присвячено впливу міжнародних орієнтирів: простежено механізми імплементації норм ЮНЕСКО, Ради Європи та Європейського Союзу у внутрішнє право різних країн і показано, як їхнє системне врахування підсилює гармонізаційний вектор національного регулювання й підвищує рівень захищеності об'єктів спадщини в Україні.

Ключові слова: юридична компаративістика, методологія, порівняння, адміністративно-правова охорона, культурна спадщини, історичні ареали, підхід, метод.

Falkovskyi Andrii. Comparative legal studies in the methodology of researching administrative-legal protection of cultural heritage

The article examines comparative law as a methodological foundation for the study of administrative and legal protection of cultural heritage with a clearly defined goal – to clarify its heuristic potential for organizing concepts, forming procedures for adapting foreign decisions to Ukrainian law, etc. It is shown that the subject of consideration is not only a comparison of norms, but primarily the logic of the study: from the unification of the categorical apparatus to the operationalization of performance criteria and the construction of algorithms for transferring regulatory models. The article traces how a comparative approach allows us to identify structural patterns in the evolution of heritage protection institutions and understand what configurations of the powers of the state, society and communities ensure the best interaction in this area, which is directly related to the stated goal of the study. It is detailed that the study covers three interrelated areas. Firstly, conceptual, where key definitions are ordered and a common

research language is set for the correct comparison of regimes (in particular, in terms of historical areas and related procedures) – as a prerequisite for avoiding false equivalents in borrowings. Secondly, instrumental, where a set of relevant variables is collected and structured: the division of powers between the central and local levels, permission chains, standards of independent expertise, public consultations, judicial control and predictability of decisions; here, performance indicators are substantiated – from the «density» of procedures to «qualitative» markers, such as the role of expertise and participation standards. Thirdly, axiological, where a balance is worked out between legal certainty, proportionality and community participation, which ensures the consistency of imported mechanisms with national principles and increases the manageability of law enforcement in complex regimes of use of territories and objects.

A separate block of the study is devoted to the influence of international guidelines: the mechanisms of implementation of the norms of UNESCO, the Council of Europe and the European Union into the domestic law of different countries are traced and it is shown how their systematic consideration strengthens the harmonization vector of national regulation and increases the level of protection of heritage sites in Ukraine.

Key words: comparative law, methodology, comparison, administrative and legal protection, cultural heritage, historical areas, approach, method.

Постановка проблеми юридичної компаративістики в методології дослідження адміністративно-правової охорони культурної спадщини полягає у визначенні ефективних підходів до аналізу, зіставлення та адаптації зарубіжного досвіду правового регулювання у цій сфері з урахуванням національних правових традицій та особливостей правової системи України. На сьогоднішній день відсутній єдиний концептуальний підхід до використання евристичного потенціалу юридичної компаративістики в дослідженнях адміністративно-правової охорони культурної спадщини, що ускладнює розробку науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства.

Основна проблема полягає у необхідності адаптації позитивного зарубіжного досвіду до української правової системи, що вимагає врахування її юридичних, соціальних, економічних та культурних особливостей. При цьому існує складність у виборі об'єктів порівняння, встановленні релевантних критеріїв аналізу та коректному застосуванні отриманих результатів у процесі вдосконалення національного адміністративного законодавства у сфері охорони культурної спадщини. Актуальним залишається і питання коректності та доцільності обрання порівняння як основи методології дослідження, оскільки різні країни мають різні підходи до формування інституційних та правових механізмів у цій галузі.

Таким чином, наукова проблема полягає у виробленні ефективної методології

дослідження, яка дозволила б всебічно і об'єктивно аналізувати та порівнювати іноземний досвід адміністративно-правової охорони культурної спадщини для вдосконалення законодавства України.

Актуальність теми статті. Обґрунтування використання юридичної компаративістики в методології дослідження адміністративно-правової охорони культурної спадщини ґрунтується на необхідності комплексного аналізу різних правових систем, що регулюють цю сферу, з метою виявлення найбільш ефективних підходів, принципів і практик, які можуть бути запроваджені в національне законодавство України. Юридична компаративістика як методологія дослідження дозволяє розширити наукове бачення предмета шляхом порівняльного вивчення моделей адміністративно-правової охорони культурної спадщини в зарубіжних країнах, в тому числі Європейського Союзу, які мають належний успішний досвід охорони пам'яток історії, архітектури, археології та нематеріальної культурної спадщини.

Застосування юридичної компаративістики забезпечує можливість критично оцінити адміністративно-правову охорону культурної спадщини в Україні, виявити її недоліки, прогалини, суперечності та розробити науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення законодавства в цієї сфері. Порівняльно-правовий аналіз сприяє ідентифікації універсальних принципів охорони культурної спадщини, таких як принцип збереження, стійкості використання об'єктів спадщини, участі

громадськості у процесах прийняття адміністративних рішень та ін.

Крім того, компаративістика виступає інструментом для вивчення впливу міжнародних стандартів, зокрема норм ЮНЕСКО, Ради Європи, Європейського Союзу, на формування національної адміністративно-правової охорони культурної спадщини. Порівняльно-правове дослідження дозволяє простежити механізми імплементації міжнародних норм у внутрішнє законодавство різних країн, оцінити їх ефективність і адаптувати найкращі практики до українських реалій.

Таким чином, застосування юридичної компаративістики в методології дослідження адміністративно-правової охорони культурної спадщини є необхідною передумовою для формування комплексного, науково обґрунтованого підходу до вдосконалення національної системи публічного управління у цій сфері. Це сприяє гармонізації національного законодавства із загальноєвропейськими стандартами та підвищенню рівня захищеності об'єктів культурної спадщини України.

Метою статті є визначення евристичного потенціалу юридичної компаративістики в методології дослідження адміністративно-правової охорони культурної спадщини.

Виклад основного матеріалу. Використання юридичної компаративістики в дослідженні адміністративно-правових механізмів охорони культурної спадщини ґрунтується на необхідності створення методологічної основи, яка дозволяє не лише описувати різні правові системи, а й формувати інструменти для їх осмисленого порівняння та адаптації. Саме через призму порівняльного підходу стає можливим виявити структурні закономірності розвитку правових інститутів охорони спадщини, простежити еволюцію управлінських рішень і виявити, які правові моделі забезпечують ефективну взаємодію держави, суспільства та місцевих громад у цій сфері. Метод компаративного аналізу в цьому контексті постає не допоміжним, а визначальним – він задає логіку дослідження, дозволяє зіставляти системні елементи, формувати критерії ефективності та коректності правового регулювання. Такий підхід підсилює

методологічну спроможність дослідника виявляти універсальні тенденції та національні особливості правового розвитку, що є ключовим для створення збалансованої моделі публічного управління у сфері культурної спадщини України.

Згідно з науковими працями Х. Бехруза, порівняльне правознавство (юридична компаративістика) визначається як спеціальна галузь юридичної науки, що вивчає різні національні правові системи шляхом їх порівняння, з метою виявлення спільних і відмінних рис, закономірностей розвитку правових явищ, а також вироблення рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства та гармонізації правових норм на міжнародному рівні.

У своїй праці «Теоретико-методологічні засади порівняльного правознавства» Х. Бехруз зазначає, що юридична компаративістика є не лише методом дослідження, а й самостійною науковою дисципліною, яка сприяє глибшому розумінню природи права, механізмів його функціонування в різних правових системах і дозволяє науково обґрунтовано адаптувати зарубіжний досвід до національних умов [1, с. 17].

На думку Х. Бехруза, порівняльне правознавство виконує не лише пізнавальну, але й практичну функцію, оскільки результати порівняльно-правових досліджень активно використовуються у процесі правотворчості, правозастосування, кодифікації та гармонізації законодавства в умовах глобалізації правових систем [2, с. 58]. Таким чином, за Х. Бехрузом, юридична компаративістика – це комплексна наукова дисципліна та метод пізнання, що забезпечує системне порівняння правових систем і сприяє удосконаленню правового регулювання на основі кращих світових практик.

Згідно з науковими працями О.В. Кресіна, юридична компаративістика (порівняльне правознавство) визначається як спеціальна галузь юридичної науки і водночас метод юридичного дослідження, який полягає у вивченні, порівнянні та аналізі правових систем, галузей права, правових інститутів, правових норм різних країн з метою виявлення їхніх спільних і відмінних рис, закономірностей

розвитку та можливостей запозичення позитивного досвіду для удосконалення національного права.

У праці «Порівняльне правознавство: історія, теорія, практика» О.В. Кресін підкреслює, що компаративістика не лише сприяє поглибленню наукового розуміння сутності права, але й виконує прикладну функцію, забезпечуючи обґрунтовану основу для запозичення та адаптації ефективних елементів правових систем інших держав [3, с. 15].

На думку О.В. Кресіна, порівняльне правознавство є інтегративною наукою, що досліджує право в контексті глобалізації та міжкультурного діалогу, сприяючи гармонізації та уніфікації правових норм на регіональному й міжнародному рівнях [4, с. 27].

Таким чином, за визначенням О.В. Кресіна, юридична компаративістика – це наука і метод, що забезпечує всебічний порівняльний аналіз правових систем, сприяє розвитку правової науки, удосконаленню національного законодавства та інтеграції правових систем у глобальному правовому просторі.

Отже, доцільно концептуально уточнити, яке місце компаративістичного підходу займає саме в дослідженні адміністративно-правових механізмів охорони культурної спадщини та як він структурує відбір релевантних правових моделей для адаптації в український контекст. У цьому зв'язку продуктивною є позиція про компаративістику як спеціалізовану галузь правознавства, що поєднує метод і самостійну дисципліну, орієнтовану на виявлення закономірностей розвитку права та узгодження національних систем із міжнародними стандартами.

Визначення М.М. Куницького фіксує системоутворювальні риси компаративістики як галузі, котра вивчає правові системи різних держав шляхом порівняльного аналізу з метою виявлення закономірностей розвитку, ефективних моделей регулювання та гармонізації національного права з міжнародними стандартами. Важливо, що автор акцентує міждисциплінарність: у полі зору дослідника перебувають правова культура, соціальні фактори та правові традиції, без яких оцінити життєздатність

іноземних інститутів у національному середовищі неможливо [5, с. 33].

Позиція В. Тищука підкреслює дуальність компаративістики як «науки і методу» правового аналізу, зорієнтованого на зіставлення норм, інститутів, принципів і понять із метою формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо модернізації національного права та його відповідності міжнародним тенденціям. Для нашої проблематики ця теза переводить порівняння з рівня опису до рівня проектування: результати зіставлення мають закінчуватися коректно сформульованими рекомендаціями до законодавця і правозастосувача щодо, зокрема, процедур погодження втручання у пам'ятки, режимів історичних ареалів, порядку превентивної охорони та оцінки впливу на культурну спадщину [6, с. 48]. Епістемічний «вихід» компаративного аналізу, за такого розуміння, – це не просто типологія моделей (французька, німецька, іспанська тощо), а матриця рішень для національних реформ.

Іноземні підходи до визначення компаративного права додають акцентів на інституційні наслідки порівняння. Так, Х. Л. Арієта окреслює компаративне право як наукову дисципліну і метод, спрямовані на розуміння структур і функцій правових систем та ідентифікацію рішень для гармонізації права у глобальному контексті, з особливою увагою до практичних результатів – розроблення уніфікованих рамок і взаємного правового розуміння між державами [7, с. 29]. У сфері охорони культурної спадщини це підводить нас до інструментів взаємної сумісності: узгодження термінології (наприклад, категорій пам'яток), процедурних стандартів публічних консультацій, порогів «значної шкоди» та критеріїв пропорційності адміністративного примусу.

К. Шрьодер наголошує на систематичному порівнянні правових систем, інститутів і правових культур із метою поглиблення транскордонного правового розуміння, розвитку міжнародного права та орієнтації внутрішніх реформ у контексті глобалізації і правового плюралізму [8, с. 17]. Для українського законодавця це означає, що компаративний аналіз має

охоплювати не лише «букву» законів, а й культурні установки щодо збереження та використання спадщини, баланс приватних і публічних інтересів у забудові історичних середовищ, практику адміністративних судів і органів місцевого самоврядування.

Підхід Н. Петрової поглиблює міждисциплінарний вимір компаративістики: врахування історичних, культурних, соціальних та економічних особливостей правових систем у поєднанні з порівняльним аналізом норм, інститутів і процедур спрямоване на пошук оптимальних рішень для підвищення ефективності регулювання на національному й міжнародному рівнях [9, с.41]. Саме в дослідженні адміністративно-правової охорони спадщини такий підхід допомагає моделювати індикатори дієвості: рівень дотримання режимних вимог у історичних ареалах, швидкість і прозорість дозвільних процедур, якість участі громади та експертного середовища, відсоток рішень, скасованих адміністративними судами з мотивів непропорційності чи зловживання дискрецією.

Систематизація названих дефініцій дозволяє запропонувати трирівневу методичну рамку компаративного дослідження у сфері охорони спадщини. На концептуальному рівні – прийняття міждисциплінарної перспективи, яка «заземлює» норми в культурних та соціальних контекстах. На інструментальному рівні – вибудова процедур зіставлення інститутів і понять із проєкцією на прогноз реформи. На аксіологічному рівні – врахування правового плюралізму і транскордонного розуміння для забезпечення сумісності та передбачуваності регулювання. Така рамка орієнтує дослідника не лише на «що» порівнювати, а насамперед на «для чого» і «як» імплементувати результат у національну систему адміністративного права.

Практична реалізація цієї рамки у сфері культурної спадщини передбачає послідовні кроки. Спершу здійснюється концептуальна уніфікація категоріального апарату: «об'єкт культурної спадщини», «історичний ареал», «охоронний договір», «режим використання», «автентичність», «цілісність». Далі формується

набір критеріїв зіставлення: розподіл повноважень між центральними і місцевими органами, обсяг дозвільних процедур на втручання, обов'язковість наукової експертизи і публічних консультацій, механізми нагляду і санкцій. Нарешті, проводиться оцінка «співмірності» вказаних процедур базовим конституційним і адміністративним принципам України (пропорційність, правова визначеність, участь, належне урядування), і які «м'які» адаптації потрібні для їх життєздатності в умовах нашої країни. У цьому сенсі компаративістика постає як «комунікативна технологія» між міжнародними стандартами, національним законодавством та конкретними адміністративно-правовими рішеннями на рівні законів, підзаконних актів і муніципальних правил.

З огляду на поставлену мету – виявити евристичний потенціал юридичної компаративістики в методології дослідження адміністративно-правової охорони культурної спадщини – доцільно сприймати порівняльно-правовий підхід не лише як інструмент описового зіставлення, а як виробника знання, здатного генерувати гіпотези, індикатори результативності та «тестові» ситуації для перевірки регуляторних рішень. Юридична компаративістика тут працює як евристика щонайменше у трьох площинах: по-перше, у виборі релевантних змінних (обсяг повноважень, дозволів/погоджень, процедури участі, судовий контроль); по-друге, у виявленні причинно-наслідкових зв'язків між цими змінними (наприклад, як обов'язковість консультацій з громадою впливає на збереження історичних ареалів); по-третє, у конструюванні переносимих моделей, де умови адаптації (соціально-культурні коди, адміністративна спроможність, судова доктрина) описані заздалегідь, а не залишені на інтуїцію правозастосувача.

Ще один евристичний ефект – концептуальна уніфікація категоріального апарату. Коли порівняння спирається на чітко окреснені дефініції культурної спадщини, легше відстежити, які саме правові наслідки «підтягує» кожне поняття і як змінюється інтенсивність адміністративної охорони залежно від того, чи йдеться про «об'єкт культурної спадщини», «істо-

ричний ареал», «визначну пам'ятку» або «об'єкт локальної значущості». Класичний аналіз дефініцій показує, що від коректності поняттєвої рамки залежить і пропорційність втручань, і передбачуваність рішень – отже, й стійкість регулювання в судах [10].

Компаративістика також дає евристичні підказки щодо проектування індикаторів результативності охорони спадщини: від «щільності» процедур (кількість кроків і строків у ланцюгу погоджень) до «якісних» маркерів (роль незалежної експертизи, стандарти публічних консультацій, третейська оцінка впливу на автентичність/цілісність). Огляд порівняльних підходів у різних регіонах світу демонструє, що зміна інструментів (реєстри, інвентарі, контракти охорони, «м'які» хартії ICOMOS) корелює з підвищенням прозорості, але потребує ретельної локальної адаптації для уникнення «юридичного мімікрію» [11].

Окремої уваги заслуговує простір нематеріальної культурної спадщини, де предмет охорони «живий» і мінливий. Порівняльний аналіз національних законів, що імплементують Конвенцію ЮНЕСКО 2003 року, дає сильний евристичний сигнал: визначати об'єкт порівняння слід не за формальним вживанням терміну «нематеріальна спадщина», а за сукупністю правових інструментів, які реально забезпечують участь спільнот, інвентаризацію, охоронні заходи та судовий захист. Така оптика допомагає уникнути хибних негативних висновків («немає терміна – немає охорони») і точніше проектувати українські норми щодо участі носіїв практик [12].

Нарешті, евристика порівняння у воєнний час вимагає звир'ятати «право на папері» з емпірією руйнувань і відновлення: це дозволяє не лише коригувати шкалу охоронних режимів, але й моделю-

вати пріоритети адміністративного примусу, інспектування, цифрового моніторингу та відновлювальних дозволів. Узагальнення польових спостережень і документування ушкоджень в Україні актуалізують питання про «операційну сумісність» міжнародних стандартів і національних процедур на етапі негайного реагування та післявоєнної реконструкції – корисний «стрес-тест» для порівняльних правових моделей [13].

Висновки. Порівняльно-правовий підхід у сфері адміністративно-правової охорони культурної спадщини доцільно сприймати як повноцінну дослідницьку програму, а не лише як техніку зіставлення норм. Його методологічна цінність полягає у здатності одночасно організувати аналіз на трьох взаємопов'язаних рівнях: концептуальному, інструментальному та аксіологічному. На концептуальному рівні компаративістика фіксує єдину мову понять – «історичний ареал», «охоронний договір», «автентичність», «цілісність» – і через уніфікацію категоріального апарату зменшує ризик фальшивих еквівалентів. На інструментальному рівні вона структурує процедури зіставлення інститутів і процесів (розподіл повноважень, дозвольні ланцюги, стандарти експертизи та публічних консультацій) із наперед визначеними змінними та операціоналізованими індикаторами результативності. На аксіологічному рівні компаративістика утримує баланс між правовою визначеністю, пропорційністю, участю та належним урядуванням, забезпечуючи сумісність імпортованих рішень із національними конституційними засадами та міжнародними стандартами. Методологічно продуктивним є трактування компаративістики як «комунікативної технології» між міжнародними нормами, національним правом і локальним правозастосуванням.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бехруз Х. Теоретико-методологічні засади порівняльного правознавства. Київ : Видавництво «Юридична думка», 2017.
2. Бехруз Х. Порівняльне правознавство: природа, предмет і значення. Київ : Юридична думка, 2019.
3. Кресін О. В. Порівняльне правознавство: історія, теорія, практика. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001.

4. Кресін О. В. Порівняльне правознавство: проблеми теорії і методології. Київ : Юридична думка, 2011.
5. Куницький М. М. Юридична компаративістика у системі сучасного правознавства: теоретико-методологічний аспект. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2021.
6. Тищук В. В. Порівняльне правознавство в умовах глобалізації правових систем: монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2020.
7. Arieta J. L. Comparative Law in the 21st Century: The Role of Comparative Analysis in Legal Reforms. Madrid : Universidad Complutense de Madrid, 2020.
8. Schröder C. Modern Comparative Law: Methodologies and Global Perspectives. Berlin : Springer, 2021.
9. Петрова Н. О. Юридична компаративістика в умовах трансформації правових систем: монографія. Одеса : Юридична література, 2022.
10. Blake J. On Defining the Cultural Heritage. *International and Comparative Law Quarterly*. 2000. Vol. 49, № 1. P. 61–85. DOI: <https://doi.org/10.1017/S002058930006396X>.
11. de Bernardi C. Cultural heritage in a comparative approach. *International Journal of Heritage Studies*. 2018. Vol. 24, № 6. P. 591–606. DOI: <https://doi.org/10.1080/1743873X.2018.1425202>.
12. Vaivade A.; Wagener N. National Laws Related to Intangible Cultural Heritage: Determining the Object of a Comparative Study. *Santander Art and Culture Law Review*. 2017. № 2(3). P. 91–108. DOI: <https://doi.org/10.4467/2450050XSNR.17.024.8425>.
13. Shydlovskiy P.; Kuijt I.; Skorokhod V.; та ін. The tools of war: conflict and the destruction of Ukrainian cultural heritage. *Antiquity*. 2023. Vol. 97, № 396. e36. DOI: <https://doi.org/10.15184/aqy.2023.159>.

Стаття надійшла у редакцію: 30.10.2025

Стаття прийнята: 13.11.2025

Опубліковано: 15.12.2025

